

Björnen går undan

”Kan den vara farlig? – Bäst att vara varlig.” Kanske är det så Nalle i blåbärsskogen funderar när han får syn på en människa, för då går han iväg eller håller sig gömd bakom buskar och snår. Forskarna presenterar här sina fältstudier vid Skandinaviska Björnprojektet och forskningsprogrammet ”Adaptiv förvaltning av vilt och fisk”, som visar att brunbjörnen helst undviker skogsvandrare och bärplockare vid ett möte och gör det så väl att vi oftast inte ser den. Forskarnas slutsats är att vi inte behöver vara rädda för björn när vi går i skogen.

Foto: Hans Ring

Brunbjörn i gränstrakterna mellan Dalarna och Härjedalen 1997. Fotografen kommer gående i en tallskog full med tät lövslyvegetation och hör något som rör sig i buskagen. I en lucka i vegetationen syns på cirka 70 meters avstånd en björn gå undan i lugn takt, bort från det håll varifrån fotografen närmat sig.

Björnstammen i Skandinavien har under de senaste decennierna expanderat och består nu av runt 3200 djur. Fler björnar i skogen kommer sannolikt att leda till fler möten mellan björnar och skogsvandrare, bär- och svamplockare under de kommande åren. Men hur reagerar björnar normalt på möten med människor och bör vi som skogsvandrare vara rädda för att gå i skogen om det finns möjlighet att stöta på björn?

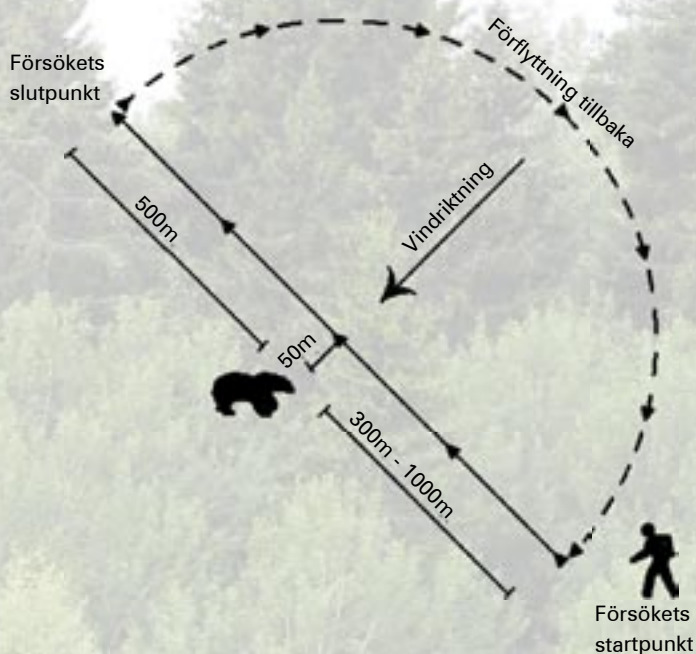
Under tre fältsäsonger från 2006 till 2008 genomförde fältpersonal och tre masterstudenter i det Skandinaviska Björnprojektet 205 experimentella studier på GPS-märkta björnar i Dalarna och Gävleborgs län för att få klarhet i just detta.

I försöken använde vi oss av ny teknologi som gjorde det möjligt att ladda ner GPS-positioner från de märkta björnarna varje minut under angivna perioder. Våra rörelser

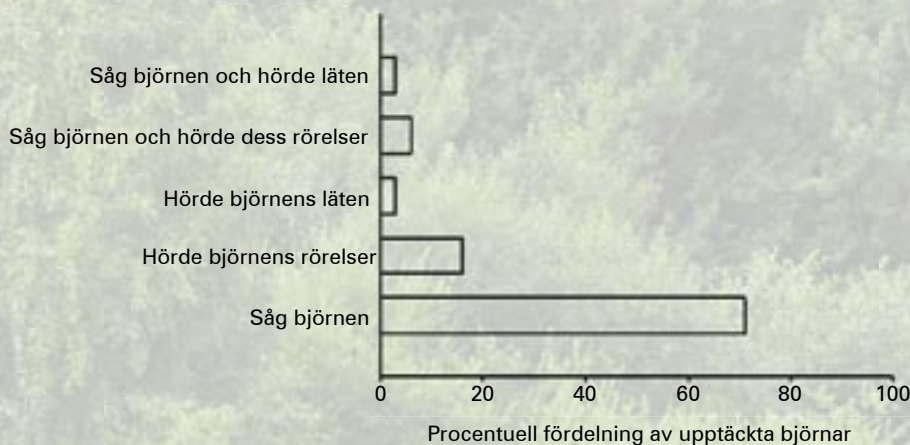
i terrängen registrerades med en handhållen GPS, så att vi senare kunde analysera björnarnas rörelser i förhållande till våra egna.

Försöken startade vid 300 till 1000 meters avstånd från björnarna och de passerades på cirka 50 meters avstånd, med vinden mot björnen vid passeringspunkten (se figur 1). Genom försöken ville vi titta på vilket beteende man kan räkna som normalt för björnar i möten med människor och i och med

för skogsvandrare

Figur 1: Under åren 2006-2008 genomfördes 205 försök med vildlevande björnar i skogen. Observatören startade försöket på 300-1000 meters avstånd från björnen och passerade den på 50 meters avstånd med vinden mot björnen vid tidpunkten för passage.

Figur 2: Björnarna kunde ses eller höras i 31 (15 procent) av 205 genomförda försök. Figuren visar procentuell fördelning efter hur björnen upptäcktes.

det vilket beteende man som skogsvandrare kan förvänta sig av en björn. Vi ville också försöka förstå vilka variabler som påverkat björnens beteende. Fältpersonalen uppförde sig därför som skogsvandrare med avseende på fart och ljudnivå.

Försöken utfördes mitt på dagen, då det är under den perioden som björnarna oftast ligger i daglega och vandrare är ute i skogen. Då björnarna var i ro, var det enklare att opti-

mera vindriktning och placering i terrängen i förhållande till dem. Några av björnarna var ändå aktiva under denna period, särskilt om hösten under bärsäsongen då de ägnar mycket tid åt att äta bär.

Under försöken använde vi pejlutrustning för att lokalisera och övervaka björnarnas rörelser. Vi var därför mycket bättre rustade att upptäcka björnarna än vad en vanlig skogsvandrare är, genom att vi vis-

ste både riktning och ungefärligt avstånd till björnarna. Trots detta hörde eller såg vi björnarna i endast 15 procent av försöken (se figur 2).

Den låga upptäcktsfrekvensen kan tillskrivas att björnarna ofta ligger i daglega i relativt täta snår och buskage, något som gör dem svåra att se. Detta resultat är också ett klart uttryck för att björnar undviker människor om det bara finns möjligheter till det, något

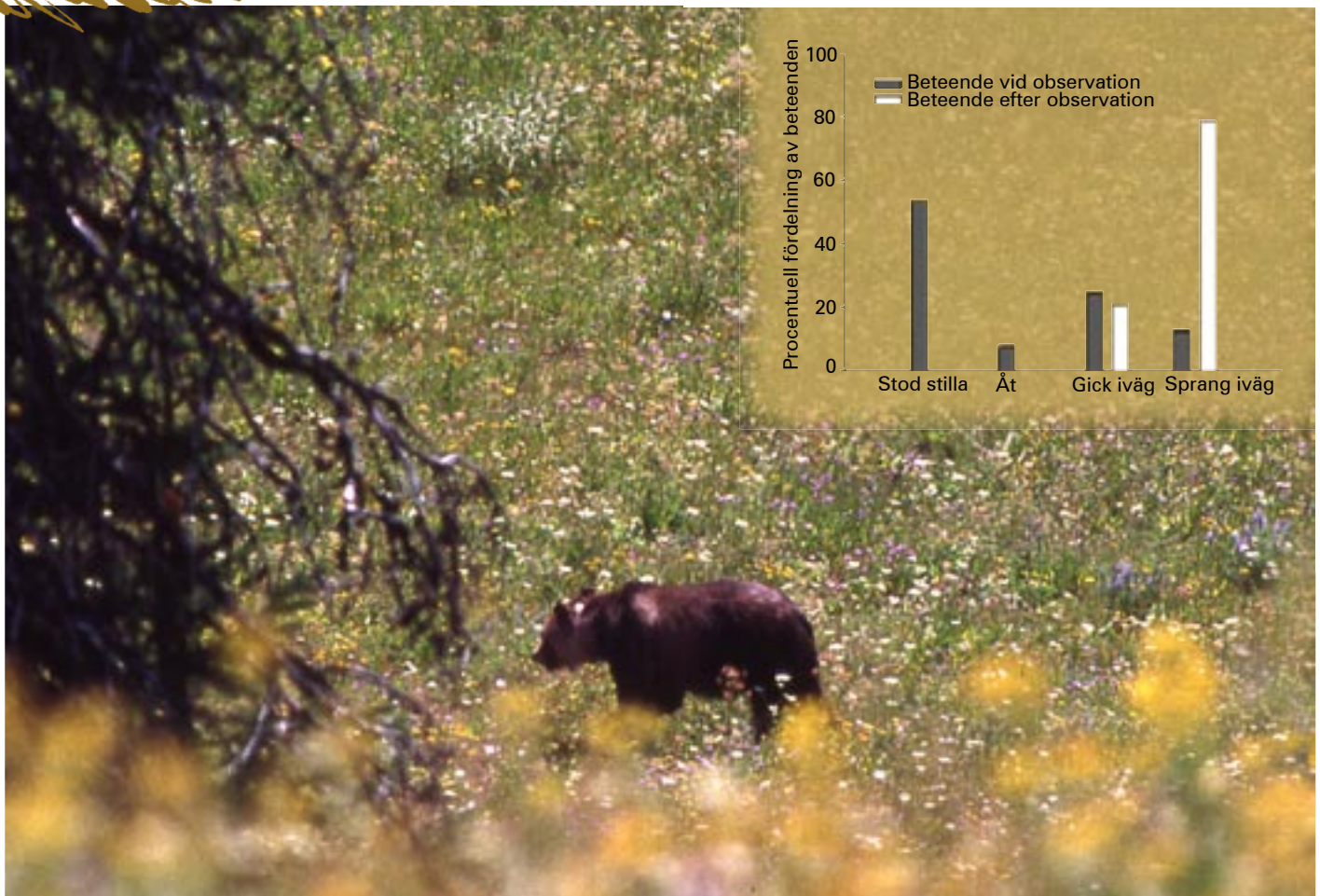

Foto: Hans Ring

Figur 3: Om björnarna blev observerade under ett försöks förlopp, registrerades beteendet vid observationen. Stapeldiagrammet visar procentuell fördelning av björnarnas beteende under eller efter att de blivit observerade.

► som underbyggdes av att alla de observerade björnarna gick eller sprang ifrån platsen efter att ha blivit observerade (se figur 3). Chansen för att en vanlig skogsvandrare skall stöta på en björn är därför väldigt liten.

Björnarna uppvisade i försöken en stor variation i sina reaktioner på mänsklig störning. De flesta av dem (68 procent) rörde sig bort från oss innan vi passerade dem. Några blev liggande och tryckte och rörde sig bort efter vårt passerande (åtta procent), medan andra förblev kvar i samma område även efter försöket (24 procent). Ingen av dessa reaktioner på möten med människor bör betraktas som onormal.

Björnarna rörde sig oftare bortåt om minimiavståndet från observatör till björn var kort och om det fanns lite vegetation där björnen uppehöll sig. Vegetationstäcket spelar antagligen en roll för hur väl björnen själv uppfattar sig vara gömd och därmed för vilket skydd den uppfattar sig ha mot att bli upptäckt av en skogsvandrare.

Av de björnar som var passiva i dagliga när försöket genomfördes, reagerade yngre björnar på ett längre avstånd än vad de äldre björnarna gjorde. En grund till detta kan vara att yngre björnar saknar erfarenhet av människor och därför rör sig längre bort.

De björnar som rörde sig bort, gick i genomsnitt iväg 943 meter från den ursprungli-

ga daglegan till en ny lega och de tillbringade i genomsnitt 22 minuter innan de lade sig i en ny daglega. Några björnar rörde sig över 6 km innan de lade sig i ny daglega, andra rörde sig under 100 meter och några björnar fortsatte att vara aktiva under resten av eftermiddagen. Sträckan som björnarna rörde sig och tiden de var aktiva efter att ha rört sig bort från den ursprungliga daglegan, var längre under bärsäsongen än före bärsäsongen. Björnarna rörde sig också oftare bort från oss under bärsäsongen.

Man har tidigare sett att björnar använder daglegor i tätare vegetation under bärsäsongen än innan bärsäsongen. Denna skillnad mellan säsonger kan höra samman med den ökade aktiviteten i skogen från bärplockare och jägare samt att björnen blir mer försiktig och anpassar sig till detta genom att öka avståndet till personer som närmar sig.

INGEN AV BJÖRNARNA uppvisade någon form för aggressivt beteende mot fältpersonerna under försöken. Den skandinaviska björnen anses vara mindre aggressiv mot människor än sina släktingar i Nordamerika och Asien. Runt föregående sekelskifte var jaktuttaget på björn stort och populationen minskade från 4000-5000 individer vid 1850 till 130 individer vid 1930. Björnarna som överlevde detta jakttryck var de individer som

undvek människor och som sannolikt var de mest skygga. Denna egenskap kan ha blivit nedärvd och finns fortfarande närvarande i populationen. Den skandinaviska brunbjörnen kan ändå uppträda aggressivt om den är skadad eller i andra situationer, såsom en björnhona med årsungar, en björn vid ide eller på kadaver. Vår studie var inte riktad mot björnens reaktioner i speciellt dessa situationer, men vi observerade åtta tillfällen med färskt kadaver där björnen hade uppehållit sig när vi passerade den. Inte ens vid dessa tillfällen uppträdde björnarna aggressivt.

Våra resultat visar att björnarna vanligtvis försöker undvika konfrontation med skogsvandrare och detta stöder slutsatsen i tidigare studier som visar att den skandinaviska brunbjörnen vanligtvis inte är aggressiv i möten med människor. Vårt råd och vår uppmaning till folk är att fortsätta använda naturen runt omkring sig utan att frukta björnen!

GRO KVELPRUD MOEN

Det Skandinaviska Björnprojektet, Institut for naturforvaltning ved Universitetet for miljø- og biovitenskap

OLE-GUNNAR STØEN

Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå

SVEN BRUNBERG

Det Skandinaviska Björnprojektet

JON SWENSON

Det Skandinaviska Björnprojektet, Institut for naturforvaltning ved Universitetet for miljø- og biovitenskap, Norsk institutt for naturforskning

Fakta/att tänka på när björn möter människa

- Björnen i Skandinavien uppträder skyggt vid möten med människor och går undan på långt håll.
- Under björnens parningssång i maj och juni är chansen att stöta ihop med en björn större då unga hannar vandrar långt i sökandet efter honor och unga björnar ger sig iväg från modern. De kan vara nyfikna och orädda för människor. Under bärsåsongen äter de flesta björnar stora mängder blåbär och kan röra sig i bärrika marker.
 - Går man i björnmarker kan man prata högt, sjunga och gärna ha en bjällra på ryggsäcken för att låta björnarna upptäcka människans närvaro. Vanligtvis har björnen lämnat platsen innan man når dit, eftersom björnens lukt- och hörselsinne är mycket välutvecklat.
 - Om man trots allt får syn på en björn eller råkar överraska den, ska man inte försöka skrämma den, inte skrika, inte göra hotfulla rörelser, inte gå emot den och inte springa. Man ska visa att man har fredliga avsikter, prata högt och lugnt och avlägsna sig lugnt från platsen i den riktningen man kom ifrån.
 - En björn som ställer sig upp på bakbenen är inte aggressiv utan försöker få överblick.
 - Man ska aldrig försöka få kontakt med eller stanna för att fotografera en nyfiken björnunge – modern är med största sannolikhet i närheten.
 - Möter man en björn som vilar eller äter på ett kadaver ska man visa att man inte vill stjäla dennes mat, genom att gå därifrån långsamt och tala lugnt.
 - Man ska inte lämna matrester eller sopor som luktar i närheten av hus/tältplatser.
 - Slaktavfall från vilt skall inte lämnas nära vägar, stigar eller bebyggelse. Slaktavfall från vilda djur och hemslakt för eget hushåll skall grävas ned enligt tillsynsmyndighets anvisningar och på sådant djup att björnar hindras från att gräva upp det.
 - Hund ska hållas kopplad i björnmarker. En lös-springande hund kan, om den upptäckt en björn reta upp den och rusa direkt tillbaka till sin ägare för att söka skydd, med björnen i hasorna.
 - Jägare är, enligt Natursvårdsverket och Jägareförbundet, den grupp som träffar på flest björnar i naturen och jägare uppmanas att iaktta försiktighet vid all jakt i områden med björn.
 - För jägare (som inte jagar björn) gäller att inte skjuta mot björnen. Många olyckor med björn inträffar då djuret är skadat. En skadad björn kan vara mycket farlig.
 - Det Skandinaviska Björnprojektet anger sex olika faktorer som kan orsaka aggressivitet hos björnar. Dessa är i fallande farlighetsgrad: 1) skadad eller påskjuten björn, 2) björnhona med årsungar, 3) björn på kadaver, 4) överraskad björn, 5) björn vid idet, 6) hundar.
 - Om en björn trots allt attackerar, kan man göra ett sista försök att distrahera den genom att slänga någon utrustning framför den. Om det inte hjälper, bör man lägga sig ner på marken i fosterställning eller på magen och knäppa händerna bakom nacken och skydda sitt huvud och spela död. Björnen uppfattar människan som mindre hotande om människan gör sig så liten som möjligt och betar sig så passivt som möjligt.

Källor: Det Skandinaviska Björnprojektet, Viltskadecenter och Naturvårdsverket.